Inštitúcie - Matica slovenská (MS) :)

Národná kultúrna a vedecká ustanovizeň so sídlom v Martine, ktorej spoločenským poslaním je pôsobiť národne a vlastenecky.

Vznikla roku 1863 z iniciatívy slovenských demokraticky orientovaných národovcov ako celonárodný kultúrny spolok s národnobuditeľským poslaním. Bola postavená na spolkovom základe. Napomáhala rozvoj vedy, umenia, literatúry, vyvíjala zberateľskú, vydavateľskú a ľudovo výchovnú činnosť. V duchu slovanskej vzájomnosti udržiavala styky s maticami iných slovanských národov. Násilné zatvorenie Matice slovenskej (MS) roku 1875 bolo prejavom politiky maďarizácie a potláčania slovenského národného hnutia. MS sa stala symbolom národa a jeho existencie. Po utvorení ČSR bola činnosť MS roku 1919 obnovená. Dôležitým článkom MS boli miestne odbory, ktoré aktivizovali členskú základňu. Prvé roky po oslobodení 1945 MS ďalej pracovala na spolkovej báze, pretože SNR ju vyňala spod zákona o rozpustení spolkov. Roku 1951 zanikli miestne odbory MS. Podľa zákona SNR z 1954 sa MS stala štátnym vedeckým ústavom vo funkcii národnej knižnice a knihovedného ústavu. Zákon SNR o MS z 1968 obnovil jej členskú základňu, zákon SNR z 1973 spresnil jej ďalšie úlohy. Posledný zákon SNR o MS je z roku 1991.

Pôsobnosť MS v oblasti národopisu sa prejavila už v prvej etape jej existencie. Na organizáciu a usmernenie zberu údajov pre MS vyšiel roku 1867 Dobšinského návod *Slovenské prostonárodné poklady*. Okrem slovesného folklóru požadoval zapisovať zvyky, ľudové liečenie, zamestnanie a odev, čím zásadne rozšíril vtedajší tematický záujem o ľudovú kultúru. Prvý upozornil na rôzne metódy zberu: pozorovanie a zapisovanie bez zásahu zberateľa do akcie a zber založený na priamom kontakte zberateľa s informátorom. Z materiálov, ktoré prišli na túto výzvu, vznikol S*borník slovenských národných piesní, povestí, prísloví, porekadiel, hádok, obyčajov a povier* 1-2[1], dielo zásadného významu pre slovenský národopis. Najväčšia zberateľská a publikačná aktivita v národopise do 1875 v rámci MS sa zameriavala na ľudovú slovesnosť, ktorá bola považovaná za doklad o starobylosti národa, vyzdvihovala sa jej statickosť, povesti a rozprávky sa chápali ako historické doklady o minulosti, ako základ pri rekonštrukcii mytolologických predstáv. Mytológia sa považovala za základ slovenskej národnej vedy. S cieľom aktivizovať a organizovať prácu boli už 1868 navrhnuté vedecko-umelecké odbory MS, medzi nimi aj Národopisný odbor (NO). Podľa stanov mali odbory reprezentovať slovenskú národnú učenú spoločnosť, združovať slovenských vedcov a umelcov, vydávať pôvodnú vedeckú tvorbu, organizovať prednášky, exkurzie a výstavy. Pre násilné zrušenie MS boli vedecké a umelecké odbory ustanovené až roku 1920. Vznikol aj NO MS s cieľom podať podporný vedecký obraz o kultúre slovenského ľudu, o jej pôvode a vzťahoch k susedným národom. Prvým predsedom NO sa stal Karol Anton Medvecký, podpredsedom Pavol Socháň. Začalo sa so spracúvaním zbierky Andreja Halašu, bola zakúpená zbierka Bélu Bartóka. Na organizovanie práce vyšiel roku 1924 od Karla Chotka *Program slovenského národopisu*, od Josefa Vydru roku 1926 *Plán národopisního soupisu a záchrany rázov a památek na Slovensku* na záchranný výskum celého územia, plánovaný na 3-4 roky. Na pomoc výskumu vydával NO dotazníky: na roľnícku prácu, zvyky a piesne pri práci, priadky (roku 1928), na ľudovú architektúru a bývanie, povery okolo domu, remeslá (roku 1929), na rezbárstvo, nábytok, hračky, sošky, kríže (roku 1931), na odev, ľudové krajčírky, vyšívačky, na čepce, čipky (roku 1932). Dotazníky ani materiály sa nezachovali. V rokoch 1923-1931 vyšiel *Súpis slovenských rozprávok 1-5* Jiřího Polívku. Roku 1924 sa začal zber piesní, neskôr to bola fotografická a filmová dokumentácia, Karla Plicku, dlhoročného referenta NO MS. Roku 1929 francúzska firma Pathé nahrala pre MS 150 platní so 450 ľudovými piesňami. Ich prvá verejná prehrávka bola na univerzite v Sorbone. Roku 1933 sa začalo archivovanie a inventarizovanie

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

piesní podľa pokynov Státního ústavu pro lidovou píseň. Skúmalo sa zvykoslovie, ľudový odev, tanec. Roku 1937 začali vychádzať *Spisy* NO MS. Zapisovali sa hlavne ľudové piesne, zvykoslovie, boli vypracované národopisné monografie obcí, robila sa fotografická a filmová dokumentácia. Od roku 1938 bol predsedom NO MS Ján Mjartan, iniciátor a prvý redaktor *Národopisného zborníka* MS, prvého národopisného periodika na Slovensku. Reprezentuje nový trend práce v NO, smerujúci k vedeckému spracúvaniu faktov. Roku 1939 bola uzavretá dohoda o deľbe práce medzi Slovenským národným múzeom (SNM) v Martine a MS, podľa ktorého SNM malo skúmať materiálnu kultúru, NO MS duchovnú kultúru a folklór. Roku 1942 bol založený zvykoslovný archív. Spracúvala sa bibliografia národopisných slovacík v maďarskej literatúre. Vyšla *Príručka pre národopisný výskum Slovenska* od Rudolfa Bednárika, na zabezpečenie výskumov ďalších tém dotazník o doprave, poľnohospodárstve a remeslách. Roku 1944 sa začali presadzovať nové metódy práce. NO zorganizoval kolektívny výskum v Liptovskej osade, Lučivnej, Liptovských Revúcach, roku 1946 v Čiernom Balogu, na dolnej Orave a medzi Slovákmi v Maďarsku. Roku 1947 sa v Banskej Bystrici konal oblastný národopisný kurz pre záujemcov o ľudovú kultúru na strednom Slovensku s prednáškami a inštruktážou terénneho výskumu v Šajbe[2]. Uskutočnil sa prvý interdisciplinárny výskum obce Senča[3], na ktorom spolupracovali sociológovia, jazykovedci, historici, psychológovia a národopisci. Začal sa budovať centrálny národopisný archív. Cieľom NO MS bolo zladiť vlastný výskum s prácou v slovanských krajinách a tak sa zapojiť do národopisného výskumu slovanských a európskych krajín. Národopisné príspevky vychádzali samostatne alebo v *Sborníku pre jazykopys, národopis a literárnu históriu*. Od roku 1939 vychádzal *Národopisný sborník MS* a *Spisy Národopisného odboru MS*. NO MS zanikol roku 1949. Národopisné materiálové fondy MS zostali zväčša súčasťou Literárneho archívu MS, časť sa presunula do Etnografického múzea v Martine. MS a jej NO boli po celé obdobie existencie pre slovenský národopis organizáciou, ktorá podnietila a umožnila zber údajov o tradičnej ľudovej kultúre, ich dokumentovanie a vedecké spracúvanie. Sústredila a umožnila vedecký rast početných bádateľov, ktorí po zrušení NO MS rozvíjali túto disciplínu na nových pracoviskách, hlavne v Národopisnom ústave slovenskej akadémie vied, na FF UK a v múzeách.

Matica a Slováci v zahraničí

Začiatky nadväzovania stykov MS so Slovákmi v zahraničí siahajú už od prvého obdobia existencie MS. Mnohí príslušníci slovenskej inteligencie na Dolnej zemi podporili vznik MS a udržiavali s ňou čulé kontakty aj prostredníctvom tamojších troch matičných tzv. jednateľstiev. Slováci v Amerike, ktorí sa od začiatku 90. rokov organizovali v spolkoch, založili 1893 MS v Amerike, ktorá sa mala starať o ich národnokultúrne potreby. Pre rozpory vo vedení a nereálne ciele vo vzťahu k Slovensku jej činnosť ochabla a roku 1896 zanikla. V období rokov 1919-1939 Ústredie MS v Martine účinne pomáhalo krajanom najmä knižnými darmi a zakladaním slovenských verejných knižníc. Roku 1932 bola založená MS v Juhoslávii so sídlom v Báčskom Petrovci, ktorá mala vplyv na rozvoj národnokultúrneho a politického života Slovákov v Juhoslávii. Od roku 1933 vydávala časopis *Náš život*. Zanikla roku 1948. V rokoch 1935-1936 vyslala MS do USA delegáciu, ktorá mala pripraviť pôdu na podchytenie Slovákov v USA na matičnej báze. Matičná delegácia v USA dala podnet na založenie Ústredne MS v New Yorku, ako aj knižnice, ktorá zásobila Slovákov knihami. Roku 1948 vznikol v MS krajanský odbor, ktorý zasielal knihy a časopisy, organizoval zájazdy krajanov do Československa a kurzy pre učiteľov slovenského jazyka. MS účinne spolupracovala aj pri presídľovaní slovenského obyvateľstva, ktoré po oslobodení repatriovalo. Krajanský odbor MS bol zrušený roku 1954, jeho kompetencia a náplň prešli do Československého ústavu zahraničního. Roku 1968 sa v MS konštituoval Ústav pre zahraničných Slovákov ako vedecké a stykové pracovisko. Vedecký výskum sa sústredil na oblasť dejín, literárnej histórie a národopisu. Súčasťou vedeckého oddelenia je dokumentačná zbierka, ktorá sústreďuje písomný, fotografický a iný materiál k dejinám a spôsobu života Slovákov vo svete. Od roku 1971 vychádza vedecký zborník *Slováci v zahraničí*, roku 1984 bola sprístupnená stála expozícia slovenského vysťahovalectva. Pracovisko organizuje aj medzinárodné vedecké podujatia k problematike vysťahovalectva a života krajanov. Oddelenie kultúrnych stykov zabezpečuje pre našich krajanov: zasielanie kultúrnych hodnôt, metodickú pomoc folklórnym súborom, kurzy slovenského jazyka pre učiteľov, účasť na letnej univerzite slovenského jazyka, štúdium žiakov na stredných a vysokých školách na Slovensku, rekreácie a zájazdy, ako aj účasť a samostatný krajanský program na folklórnom festivale v Detve.

[1] Tlačou vyšiel v rokoch 1870 a 1874.

[2] Dnes Sterlníky.

[3] Dnes súčasť Podhájskej.

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania